

ALEKSANDRA BIGAJ

Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Finansów i Bankowości
ola.bigaj@gmail.com

Ewolucja instytucji upadłości konsumenckiej w latach 2009–2016. Szanse i zagrożenia

Streszczenie. Niniejszy artykuł opisuje problem odzyskiwania należności od dłużników ze szczególnym uwzględnieniem okresu 2014–2016 w Polsce, kiedy to nastąpiła duża nowelizacja obowiązującego wcześniej prawa upadłościowego i naprawczego. Zaostrzone kryteria, jakie musieli spełniać dłużnicy chcący skorzystać z instytucji upadłości konsumenckiej, spowodowały, że w ciągu 5 lat obowiązywania ustawy w całym kraju ogłoszono zaledwie nieco ponad 100 upadłości. Obowiązujące od 2015 r. przepisy sprawiły, że instytucja ta cieszy się coraz większym zainteresowaniem wśród Polaków. Tym samym należy zadać sobie pytanie, czy w obecnej sytuacji dłużnicy nie są objęci większą ochroną niż wierzyciele.

Słowa kluczowe: upadłość konsumencka, prawo upadłościowe, dług, niewypłacalność, bankructwo

1. Wprowadzenie

Nieprzemysłane wydatki, brak oszczędności, zaciąganie nowych zobowiązań na spłatę starych długów, osobiste kryzysy życiowe, okoliczności makroekonomiczne, a także brak wiedzy o nabywaniu instrumentów finansowo-kredytowych to obecnie najczęstsze przyczyny niewypłacalności, czego konsekwencją jest bankructwo osób fizycznych. Narastający w wielu krajach problem z odzyskiwaniem zaległych należności spowodował konieczność formułowania odpowiednich uregulowań prawnych.

W Polsce przepisy prawa upadłościowego zostały po raz pierwszy usystematyzowane w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo upadłościowe (przed wejściem w życie rozporządzenia kwestie te regulowało ustawodawstwo rozbiorowe). Dokument ten nie przewidywał jednak instytucji upadłości konsumenckiej. Upadłość mógł wówczas ogłosić „kupiec,

który zaprzestał płacenia długów”¹. Instytucja upadłości konsumenckiej w Polsce weszła w życie dopiero 31 marca 2009 r. na mocy ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych².

Upadłość konsumencka umożliwia redukcję lub umorzenie w całości zobowiązań osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej. Doświadczenia lat 2009–2014 pokazały, że instytucja upadłości konsumenckiej była mało efektywna. Przykładowo, w 2009 r. do sądów wpłynęło 985 wniosków o ogłoszenie upadłości, z czego w 10 przypadkach ogłoszono upadłość. Oznacza to, że tylko 1% spraw zakończyło się pozytywnym dla wnioskodawców orzeczeniem. W kolejnym, 2010 r., do sądów wpłynęło 510 wniosków i w 12 sprawach została ogłoszona upadłość, co stanowi 2,3% ogłoszonych upadłości³. W sumie, w ciągu niespełna 5 lat (od 31 marca 2009 r. do 30 grudnia 2014 r.) liczba upadłości w całej Polsce przekroczyła nieco ponad 100, co nie jest równoznaczne z oddłużeniem tychże osób fizycznych. Statystyki wyraźnie pokazały, że upadłość konsumencka wymaga gruntownej reformy. Rezultatem była duża nowelizacja Prawa upadłościowego i naprawczego (p.u.n.), która weszła w życie 31 grudnia 2014 r. Kluczowym elementem nowelizacji była zmiana celu postępowania upadłościowego; teraz art. 2 ust. 2 p.u.n. nakazuje, by postępowanie prowadzić tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym. Co więcej, umorzenie długów jest możliwe nawet w przypadku, gdy dłużnik nie posiada majątku – jest to bowiem główny cel upadłości konsumenckiej.

2. Upadłość konsumencka do 30 grudnia 2014 roku

W pierwszym roku po wprowadzeniu instytucji upadłości konsumenckiej w Polsce (od 31 marca 2009 r.) ogłoszonych zostało zaledwie 10 upadłości. Wynikało to z braku wystarczającej wiedzy konsumentów na temat wymagań, jakie należało spełnić. Większość wniosków zawierała błędy lub braki, część dłużników rezygnowała z możliwości ogłoszenia upadłości, gdy dowiadywała się, że będzie wiązać się to np. z przymusową sprzedażą mieszkania. W wersji ustawy z 2009 r.⁴

¹ Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo upadłościowe, Dz.U. nr 93, poz. 834.

² Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz.U. nr 234, poz. 1572.

³ Dane Ministerstwa Sprawiedliwości, cyt. za: A. Szymańska, *Upadłość konsumencka w wybranych krajach Unii Europejskiej, a kryzys gospodarczy*, „Problemy Zarządzania” 2013, nr 1(40), s. 54.

⁴ Ustawa z dnia 6 marca 2009 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz.U. nr 53, poz. 434.

zaostrzone kryteria sprawiały, że większość osób zainteresowanych upadłością konsumencką nie kwalifikowała się, aby z niej skorzystać. Przedmiotowa instytucja okazała się być na tyle nieskuteczna, że w ciągu kilku lat w całej Polsce ogłoszono upadłość tylko w 120 przypadkach (zob. tab. 1). W kolejnych latach liczba wniosków o ogłoszenie upadłości zmniejszała się. Nie wynikało to jednak ze zmniejszenia się liczby zadłużonych czy też poprawy sytuacji gospodarczej w Polsce, ale z obowiązujących przepisów, które stawiały konsumentom zbyt rygorystyczne warunki.

Tabela 1. Liczba wniosków i ogłoszonych upadłości w latach 2009–2014

Rok	Liczba wniosków o ogłoszenie upadłości konsumenta	Ogłoszenie upadłości osoby fizycznej	Wnioski o ogłoszenie upadłości			Odsetek ogłoszonych upadłości w stosunku do liczby wniosków
			oddalone	umorzone postępowanie	prawomocny zwrot wniosku	
2009*	985	10	131	28	422	1,02
2010	510	12	124	10	265	2,35
2011	385	14	101	11	169	3,64
2012	286	24	162	9	138	8,39
2013	274	28	178	3	104	10,22
2014	286	32	98	16	123	11,18
Razem	2735	120	1085	77	1221	4,38

Źródło: dane Wydziału Statystyki i Analiz Ministerstwa Sprawiedliwości.

Dłużnik, chcąc skorzystać z instytucji upadłości konsumenckiej, musiał spełniać łącznie dwa warunki. Pierwszy dotyczył wyjątkowości sytuacji, w której powstał dług, tzn. niecodzienne okoliczności, które przyczyniły się do niewypłacalności dłużnika. Ustawodawca tym samym podkreśla, iż skorzystanie z instytucji upadłości konsumenckiej traktowane jest jako wyjątek⁵. Po drugie, obligatoryjnym warunkiem była niezależność przyczyn powstania niewypłacalności od osoby dłużnika. Obydwie przesłanki rozpatrywano kumulatywnie, ponieważ tylko ich łączne spełnienie umożliwiało dalszy tok postępowania, co wynikało z koniunkcji użytej w tekście aktu prawnego⁶. Do przyczyn wyjątkowych i niezależnych od dłużnika zaliczano: kataklizmy (susze, powodzie, trzęsienia ziemi czy huragany), nagłą zmianę polityki banku centralnego, a także chorobę dłużnika, kradzież

⁵ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2265> [18.11.2015].

⁶ P. Czuchowicki, *Warunki ogłoszenia upadłości konsumenckiej*, „Pieniądze i Więź” 2011, nr 1 (50).

i pożar⁷. W art. 491³ p.u.n. wskazano dwie przykładowe sytuacje, w których sąd zobowiązany był oddalić wniosek o ogłoszenie upadłości ze względu na brak wyjątkowych i niezależnych okoliczności. Jedną z nich jest zaciągnięcie zobowiązania w chwili, gdy jest się niewypłacalnym, co wpływa na powiększenie długu i utrudnia jego spłatę w przyszłości. Przesłanka ta, obok art. 13 ust. 1 p.u.n. (niedostatek masy upadłości), okazała się jedną z częstszych przyczyn oddalania wniosków, bowiem zaciąganie dalszych zobowiązań w stanie niewypłacalności jest rzeczą powszechną – przykładem może być sytuacja, w której bank oferuje dłużnikowi możliwość zaciągnięcia kredytu konsolidującego wszystkie długi na korzystniejszych warunkach⁸.

Kolejnym kryterium, jakie musiało zostać spełnione w poprzednim stanie prawnym, było istnienie minimum dwóch wierzycieli. Zatem na przykład osoba, która z przyczyn losowych znalazła się w sytuacji, w której nie była w stanie spłacić zaciągniętego kredytu, nie kwalifikowała się do skorzystania z instytucji upadłości konsumenckiej z powodu zbyt małej liczby posiadanych wierzycieli.

Czynnikiem dyskwalifikującym wielu dłużników już na wstępie był także obowiązek pokrycia kosztów sądowych. Należało dysponować kwotą rzędu 6–8 tys. zł, aby przeprowadzić postępowanie upadłościowe. Oznaczało to paradoksalnie, że aby ogłosić upadłość, trzeba było mieć pieniądze. W praktyce większość kredytobiorców gdyby dysponowała taką kwotą, nie musiałaby ogłaszać upadłości – jak pokazały badania przeprowadzone przez arbitra Związku Banków Polskich, 80% zadłużeń wynosi poniżej 20 tys. zł⁹. Dla porównania, w Wielkiej Brytanii, kraju bardziej zamożnym, całkowity koszt ogłoszenia upadłości ponoszony przez dłużnika w najdroższym wariantcie nie przekracza kwoty ok. 500 funtów szterlingów, co w przeliczeniu na złotówki wynosi mniej niż 3 tys. zł¹⁰. Jednym z czynników wpływających na wysoki koszt postępowania był obowiązek zamieszczania ogłoszenia o upadłości w co najmniej jednym dzienniku o zasięgu krajowym¹¹. W trakcie obowiązywania tychże przepisów pojawiały się postulaty o zniesieniu tego obowiązku. Zwracano uwagę, że wiąże się to z dużymi kosztami, na które dłużnik z wiadomych przyczyn nie mógł sobie pozwolić. Poza tym długi konsumenta mają charakter prywatny, niezwiązany z działalnością gospodarczą, domniemać więc można, że powstały na poziomie lokalnym, zatem wystarczające wydaje się ogłoszenie informacji o upadłości w prasie lokalnej

⁷ S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 763–764.

⁸ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2265> [18.11.2015].

⁹ P. Kuglarz, *Fala upadłości konsumenckich dopiero nadzieje*, „Rzeczpospolita” 12 października 2015, dodatek D4 „Podatki”.

¹⁰ Tabela C Bieżących kursów kupna i sprzedaży walut obcych sporządzona przez NBP dnia 18.11.2015 r., www.nbp.pl/kursy/kursyC.html [18.11.2015].

¹¹ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. z 2009 r., nr 173, poz. 1361, art. 491³.

oraz w budynku sądu. Warto także zaznaczyć, że obowiązujące wówczas prawo uniemożliwiało zawarcie układu z wierzycielami.

3. Upadłość konsumencka w 2015 roku

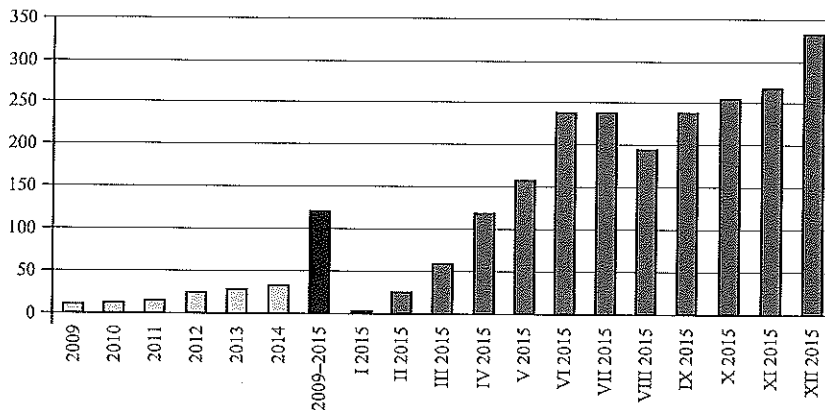
Wymagająca reform ustawa doczekała się zmian od 31 grudnia 2014 r.¹² Uchwalone przepisy wyszły naprzeciw wyrażanym powszechnie potrzebom – dokonały zmiany dotychczas funkcjonującego modelu upadłości konsumenckiej, znacznie liberalizując do niej dostęp, a zarazem usuwając dotychczas zidentyfikowane bariery w oddłużeniu osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej. Od 1 stycznia do 31 grudnia 2015 r. w Monitorze Sądowym i Gospodarczym opublikowano postanowienia sądu o ogłoszeniu upadłości w stosunku do 2122 osób nieprowadzących działalności gospodarczej. Jest to osiemnaście razy więcej ogłoszonej upadłości niż w ciągu całego okresu obowiązywania poprzednich regulacji (zob. wykres 1). Wyraźnie spadła liczba wniosków zwracanych; w okresie I–VI 2015 r. w Sądzie Rejonowym dla m. st. Warszawy w Warszawie, X Wydziale Gospodarczym ds. upadłościowych i naprawczych oddalono 29 wniosków, 1 odrzucono, zaś 186 rozpoznano pozytywnie. Współczynnik wniosków oddalonych na ogół merytorycznie rozpoznanych wynosił 13%, natomiast w okresie 2009–2014 współczynnik ten w całej Polsce wynosił 90%¹³.

Duży wzrost liczby ogłoszonych upadłości wynika ze złagodzenia wymogów, jakie aktualnie dłużnik musi spełnić, aby mieć możliwość skorzystania z instytucji upadłości. Obligatoryjny warunek niezależności przyczyn powstania niewypłacalności od osoby dłużnika przestał obowiązywać. Zgodnie z obecnie obowiązującymi regulacjami prawnymi sąd oddali wniosek o upadłość, tylko gdy dłużnik doprowadził do swojej niewypłacalności lub istotnie zwiększył jej stopień umyślnie lub na wskutek rażącego niedbalstwa (art. 491⁴ p.u.n.). Kwalifikacja zachowania konsumenta określana jako „rażące niedbalstwo” to zawinione działanie bądź zaniechanie dłużnika, które spowodowało trwałe utracenie możliwości spłaty wymagalnych zobowiązań pieniężnych. Dłużnik powinien zachowywać się z należyłą starannością, a więc w sposób uczciwy i rzetelny. W szczególności w sposób odpowiedzialny powinien oszacować możliwości późniejszej spłaty zobowiązania w chwili jego zaciągania. Przykładem rażącego niedbalstwa może

¹² Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz.U. poz. 1306.

¹³ M. Geronim, materiały konferencyjne, VII Kongres Prawa Upadłościowego i Naprawczego – INSO 2015; <http://kongresy.allerhand.pl/inso/przykladowa-strona/prezentacje-prelegentow/> [16.11.2015].

Wykres 1. Liczba ogłoszonych upadłości konsumenckich od marca 2009 do grudnia 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie ogłoszeń w „Monitorze Sądowym Gospodarczym”.

być spirala długów, tj. zaciąganie kolejnych zobowiązań, gdy jest się świadomym własnej sytuacji materialnej uniemożliwiającej późniejszą regulację należności, rozpoczynanie prowadzenia działalności gospodarczej, lekceważąc towarzyszące nadmierne ryzyko czy też poręczenie za długi osoby trzeciej grożącej niewypłacalnością (lub już niewypłacalnej). Ostateczna decyzja leży oczywiście po stronie sądu. Do każdego przypadku należy podejść indywidualnie. Przykładowo, czy dopuściła się rażącego niedbalstwa osoba, która z powodu zbyt niskiej emerytury nie jest w stanie wykupić leków i niezbędnych do życia środków, w efekcie czego zaciąga kolejne pożyczki i w chwili składania wniosku o upadłość ma 20 lub 30 różnych zobowiązań? Z jednej strony przesłanka rażącego niedbalstwa jest uzasadniona, zastanowić się jednak należy, czy większego niedbalstwa nie dopuściły się osoby udzielające kolejnych pożyczek, źle oceniając ryzyko kredytowe. Czy powinno się chronić interesy wierzycieli, którzy wiedząc o możliwościach finansowych takiej osoby, mimo to pozwoliły im się bardziej zadłużyć, czy należy jednak wziąć pod uwagę okoliczności i umożliwić konsumentowi umorzenie długów? Oddalając taki wniosek, skazuje się dłużnika na dożywotnie ściganie go przez windykatorów i komorników. Warto zatem wziąć pod uwagę w takiej sytuacji udział podmiotów udzielających szybkich pożyczek, które często z premedytacją i bez określania żadnych warunków progowych udzielają wysokooprocentowanych pożyczek. Jest to rażące niedbalstwo, jednak w większym stopniu ze strony wierzycieli, i to oni powinni ponosić konsekwencje swoich nieodpowiedzialnych decyzji.

Znowelizowane przepisy w wyraźny sposób określają nadrzędny cel postępowania upadłościowego konsumentów. Jest nim umorzenie długów, których nie udało się spłacić w postępowaniu upadłościowym (art. 2 ust. 2 p.u.n.). Oznacza to,

że nawet gdy wskutek postępowania upadłościowego część zobowiązań dłużnika zostanie spłacona, pozostała kwota zostaje umorzona. Nowa regulacja sprawia, że prawa dłużników są w większym stopniu chronione niż prawa wierzycieli. Ma to umożliwić łatwiejszy „nowy start” niewypłacalnym konsumentom. Umorzeniu nie podlegają jednak alimenty, świadczenia zasądzone w sprawach karnych czy też zobowiązania, które umyślnie nie zostały ujawnione, a ich wierzyciel nie brał udziału w postępowaniu upadłościowym.

Istotną zmianą była likwidacja obowiązku istnienia minimum dwóch wierzycieli (art. 491² ust. 2 p.u.n.) – por. tab. 2. W praktyce obecnie wniosek o upadłość konsumencką może złożyć każdy niewypłacalny konsument, nawet w przypadku, gdy ma tylko jeden dług, którego nie jest w stanie spłacić, np. gdy zalega ze spłatą kredytu hipotecznego. To istotna zmiana m.in. dla 700 tys. Polaków, którzy zaciągnęli kredyty we frankach szwajcarskich, a z powodu obecnego kursu walut mają duże problemy ze spłatą zobowiązań.

Tabela 2. Najważniejsze zmiany na korzyść dłużnika, po nowelizacji 31 grudnia 2014 roku

Problem	Przed nowelizacją	Po nowelizacji
Warunek niezależności przyczyn powstania niewypłacalności od osoby dłużnika	obligatoryjny	nie obowiązuje
Nadrzędny cel upadłości konsumenckiej	zaspokojenie w jak największym stopniu wierzycieli	umożliwienie oddłużenia się i „nowy start” dłużnika
Okres wykonywania planu spłaty wierzycieli	5 lat	3 lata
Obowiązek posiadania środków na pokrycie kosztów postępowania	obowiązkowo	nie jest to konieczne, pokrywa Skarb Państwa
Okres pokrywania ze środków masy upadłości czynszu najmu mieszkania	12 miesięcy	do 24 miesięcy
Zawarcie układu z wierzycielami	brak możliwości	możliwe
Liczba wierzycieli	co najmniej dwóch	jeden lub więcej

Źródło: opracowanie własne.

Zmienił się także okres wykonywania planu spłaty wierzycieli przez upadłego. Zgodnie z art. 491¹⁵ ust. 1 p.u.n. jest to okres do 36 miesięcy, a nie jak poprzednio 5 lat (art. 491⁷ p.u.n. w poprzednim brzmieniu). Nowa reguła jest zmianą na korzyść dłużnika, ponieważ po wykonaniu planu spłaty zostają umorzone zobowiązania upadłego powstałe przed dniem ogłoszenia upadłości w części określonej w postanowieniu sądu o ustaleniu planu spłaty wierzycieli.

Istotną zmianą, w porównaniu z poprzednio obowiązującymi przepisami, jest możliwość prowadzenia postępowania również w sytuacji, gdy dłużnik nie posiada wystarczających środków na pokrycie kosztów postępowania lub gdy

w masie upadłości brak jest płynnych środków na ich pokrycie. Teraz sąd nie oddali wniosku o upadłość z powodu braku tychże środków. W tych przypadkach koszty postępowania mają być tymczasowo (a w określonym ustawą zakresie także finalnie) ponoszone przez Skarb Państwa (art. 491⁷ ust. 1 p.u.n.).

Koszty postępowania zostały znacząco obniżone: opłata sądowa za wniosek o upadłość konsumencką wynosi obecnie 30 zł, a nie jak dotychczas 200 zł¹⁴. Zmianie uległo wynagrodzenie syndyka likwidującego majątek upadłego – ustawa określa je w granicach od ¼ do dwukrotności średniego wynagrodzenia. Ponadto ogłoszenia o upadłości są publikowane bezpłatnie w „Monitorze Sądowym i Gospodarczym”, a nie jak dotychczas w prasie (art. 491⁶ ust. 3 i 4 p.u.n.). Nastąpiło uproszczenie wniosku o upadłość. W przepisach obowiązujących od 31 grudnia 2014 r. enumeratywnie wymieniono zawartość wniosku o ogłoszenie upadłości konsumenckiej (art. 491¹² ust. 4 p.u.n.). Wcześniej dłużnicy, których nie było stać na prawnika, łatwo popełniali błędy i sąd nie mógł przyjąć ich błędnego wniosku.

Na korzyść dłużnika wprowadzono także regulację, dzięki której powiększono możliwe rozmiary kwoty wydzielanej upadłemu na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych (art. 491¹³ p.u.n.). Kwota wydzielana upadłemu z sumy uzyskanej ze sprzedaży lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego, w którym zamieszkiwał upadły, na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych, może być określana w wysokości odpowiadającej od 12 do 24 przeciętnego czynszu najmu lokalu mieszkalnego w tej samej lub sąsiedniej miejscowości (zamiast poprzednio obowiązującej równowartości 12 miesięcy – art. 491⁶ ust. 1 p.u.n. w brzmieniu sprzed 31 grudnia 2014 r.).

Dłużnik ma także możliwość zatrzymania ważnych dla niego składników majątku dzięki zawarciu z wierzycielem odpowiedniego układu. Nowelizacja umożliwiła zawarcie układu z wierzycielami z jednoczesnym częściowym umorzeniem długów. Zgromadzenie wierzycieli w celu zawarcia układu zwoływane jest przez sędziego-komisarza na wniosek upadłego. Układ może zostać przyjęty tylko i wyłącznie za zgodą dłużnika (art. 491²² p.u.n.). W przypadku jego wynegocjowania upadły może zachować całość lub część swojego majątku. Nowością jest także możliwość umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli¹⁵. W skrajnych przypadkach, gdy sytuacja osobista upadłego w sposób oczywisty wskazuje, że nie jest on w stanie dokonać jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty, sąd umorzy zobowiązania bez ustalania planu spłaty (art. 491¹⁶ p.u.n. w nowym brzmieniu).

Upadłość konsumencką można ogłosić nie częściej niż co 10 lat, licząc od zakończenia poprzedniego postępowania (art. 491⁴ ust. 3). Wierzyciele są w za-

¹⁴ *Upadłość konsumencka po dużej nowelizacji. Komentarz*, red. P. Filipiak, A. Hrycaj, Ł. Lipowicz, Spartian, Poznań 2015, s. 25.

¹⁵ P. Filipiak, op. cit., s. 52.

sadzie wyłączeni (poza głosowaniem nad ewentualnym układem) z czynnego udziału w postępowaniu.

Ponadto wprowadzono możliwość wniesienia skargi kasacyjnej od wskazanych w ustawie postanowień sądu II instancji (art. 491¹⁷ p.u.n.). Stanowi to wyjątek w postępowaniu upadłościowym, który uzasadnia się głęboką ingerencją w prawa wierzycieli, jaka może występować w toku postępowania. W przeciwieństwie do zwykłego postępowania upadłościowego w upadłości konsumenckiej dochodzi do przymusowego wygaśnięcia praw przysługujących wierzycielowi¹⁶.

Pozostałe dyskwalifikujące czynniki wymienione w art. 191⁴ mogą być nieuwzględniane dzięki formule „chyba że przeprowadzenie postępowania jest uzasadnione względami słuszności lub względami humanitarnymi”.

Nowelizacja ustawy spowodowała, iż upadłość konsumencka stała się powszechnym narzędziem prawnym dostępnym dla szerokiego grona dłużników.

4. Zmiany nadchodzące w 2016 roku

Aktualnie obowiązująca ustawa stanowi, iż jedynym podmiotem uprawnionym do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości konsumenckiej jest dłużnik. Fakt ten był tematem licznych dyskusji, ponieważ w przypadku upadłości dłużnika prowadzącego działalność gospodarczą (upadłość przedsiębiorcy) wierzyciel jest uprawniony do złożenia wniosku o upadłość swojego dłużnika, a wtedy w skład masy upadłości wchodzi również cały majątek osobisty dłużnika. W Prawie upadłościowym, które będzie obowiązywać od 1 stycznia 2016 r. (zmiany wprowadzone ustawą z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne¹⁷), wniosek o ogłoszenie upadłości konsumenckiej wobec dłużnika, który prowadził działalność gospodarczą, jeżeli od dnia zaprzestania prowadzenia działalności nie upłynął rok, będzie mógł zostać złożony również przez wierzyciela (art. 8 ust. 1 p.u.n.). W konsekwencji zmieni się wtedy charakter postępowania – o ile w wypadku złożenia wniosku przez dłużnika upadłość konsumencka jest uprawnieniem i dobrodziejstwem dłużnika, który może w znacznym stopniu oddziaływać na przebieg postępowania (łącznie z możliwością skutecznego złożenia wniosku o jego umorzenie, gdy postępowanie przybiera niekorzystny obrót) – to złożenie wniosku przez wierzyciela przywróci upadłości konsumenckiej charakter egzekucyjny. Syndyk będzie mógł dokonać likwidacji całego majątku dłużnika,

¹⁶ Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 lipca 2014 r. w sprawie ustawy o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych – Uzasadnienie <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatuchwały/1838/plik/670.pdf+&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl> [18.11.2015].

¹⁷ Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne, Dz.U. poz. 978.

wykorzystując narzędzia udostępnione mu przez Prawo upadłościowe, w tym możliwość stwierdzenia bezskuteczności wobec masy upadłości czynności dłużnika mających na celu ukrycie majątku przed wierzycielami.

5. Szanse i zagrożenia wynikające z nowelizacji ustawy

Zgodnie z art. 491¹⁶ ust. 1 i 2 p.u.n. sąd umarza zobowiązania upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli, jeżeli osobista sytuacja upadłego w oczywisty sposób wykazuje, że nie byłby on zdolny do dokonania jakichkolwiek spłat w ramach spłaty wierzycieli. Ze znowelizowanego przepisu wynika, że w przypadku braku jakiegokolwiek majątku dłużnika sąd umorzy jego zobowiązania, a kosztami postępowania obciąży Skarb Państwa. Prawodawca wyraźnie dokonał przesunięcia granic uprzywilejowania konsumentów. Należałoby zadać sobie pytanie, czy mamy do czynienia jeszcze z ochroną, czy może z zachętą do kreowania postaw roszczeniowych oraz unikania odpowiedzialności za podjęte decyzje? Czy tak drastyczne przejście z jednej skrajności w drugą (z rygorystycznych przesłanek do takich, które praktycznie nie stanowią problemu w ich realizacji) nie spowoduje fali nadużyć przez osoby świadomie zaciągające kredyty, z myślą o tym, że nie planują ich w przyszłości spłacić? Nadrzędność celu upadłości konsumenckiej, jakim obecnie jest umorzenie należności dłużnika, wynika wprost z art. 2 ust. 2 p.u.n.: „Postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej należy prowadzić tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym, a jeśli jest to możliwe – zaspokoić roszczenia wierzycieli w jak najwyższym stopniu”. Przepis ten wyraźnie wskazuje główny cel zaznaczony przez ustawodawcę, jakim jest umorzenie zobowiązań dłużnika, a dopiero w dalszej kolejności zaspokojenie roszczeń wierzycieli w jak najwyższym stopniu. Nieuniknione wydaje się zatem spotkanie z sytuacjami, gdy część osób będzie starało się wykorzystać dobrodziejstwo ustawy i uniknąć spłaty zaciągniętych zobowiązań.

Przytoczone powyżej argumenty to problem, z jakim muszą zmierzyć się wierzyciele, czyli w większości przypadków banki. Należy jednak zwrócić uwagę, że zmiana przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej nie wywołałaby takiego poruszenia, gdyby doradcy bankowi w sposób bardziej skrupulatny badali zdolność kredytową pożyczkobiorców. W efekcie, banki zmuszone są udzielać pożyczek bardziej odpowiedzialnie. Dotychczas podmioty udzielające pożyczek prześcigały się w udzielaniu tzw. chwilówek, często nie zważając na ocenę zdolności kredytowej konsumenta. Zmiana przepisów spowodowała, że takie zachowanie przestało być opłacalne. Przekazanie sprawy dłużnika do windykacji przestaje być skuteczne, gdyż należy wziąć pod uwagę, że klient może

zgłosić wniosek o upadłość. Jest to, co do zasady, sytuacja znacznie gorsza dla wierzyciela, gdyż rzadko kiedy podczas procesu upadłości wierzyciele są zaspokajani w całości. Dla dłużnika jest to sytuacja pozytywna i wiąże się z kolejnym skutkiem wprowadzonych zmian – wierzyciele zaczną negocjować z dłużnikami. Nowe przepisy spowodowały, że bankom i przedsiębiorstwom udzielającym pożyczek nie jest już na rękę coraz większe zadłużanie klientów. Dla obu stron korzystniejszym rozwiązaniem będzie restrukturyzacja należności. Dużym pozytywem upadłości konsumenckiej jest także możliwość zawieszenia wszelkich działań komorniczych. Sąd, ustalając plan spłaty dłużników, zwraca uwagę na wysokość przychodów i na jej podstawie ustala miesięczną kwotę spłaty, a nie odnosi się głównie do wysokości naszego długu. Zatem jeżeli dłużnik wywiązywał się z ustaleń sądowych, to mimo niezaspokojenia wszystkich wierzycieli w całości po trzech latach zostają umorzone wszelkie pozostałe zobowiązania.

Niespłacane należności dłużnika powiększające się z biegiem czasu o odsetki i kary umowne powodują, że konsument przestaje prawidłowo funkcjonować zarówno w życiu społecznym, jak i gospodarczym. Osoby popadające w tzw. spiralę zadłużenia często zmuszone są do korzystania z pomocy opieki społecznej, obciążając skutkami swojej niewypłacalności budżet państwa. Sytuacja osobista zmusza takie osoby do ucieczki w szarą strefę. Oznacza to, że nie płacą one żadnych podatków, często korzystają przy tym z systemu świadczeń socjalnych. Nie posiadają ubezpieczenia zdrowotnego. Taka sytuacja jest nieopłacalna nie tylko z ich perspektywy, ale też całego państwa. Wpływa negatywnie na całą gospodarkę. Nie ma wątpliwości, że instytucja upadłości konsumenckiej jest niezbędna. Jednakże najważniejszą kwestią, z jaką muszą zmierzyć się przepisy prawa upadłościowego, jest zachowanie równowagi między prawami dłużnika a prawami wierzycieli.

6. Podsumowanie

Omówione powyżej zmiany w prawie upadłościowym sprawiły, że polskie regulacje dotyczące upadłości konsumenckiej stały się atrakcyjniejsze dla rzetelnych dłużników. Możliwym scenariuszem może okazać się sytuacja, że upadłość zaczną ogłaszać w naszym kraju obywatele innych państw Unii Europejskiej. Z tego powodu konieczna wydaje się być większa harmonizacja przepisów prawa upadłościowego w Unii Europejskiej i ustalenie pewnych wspólnych standardów narodowych regulacji upadłości konsumenckiej¹⁸.

Niezaprzeczalnie polskie prawo upadłościowe wymagało transformacji, jednak podczas prac legislacyjnych interes wierzycieli został odsunięty na drugi plan.

¹⁸ P. Kuglarz, op. cit.

Oddłużenie to szansa dla dłużnika na nowe, lepsze życie. Upadłość konsumencka powinna być możliwością na nowy start, ale tylko dla uczciwego dłużnika. Przesłanki ogłoszenia upadłości konsumenckiej nie powinny być luźno interpretowane, gdyż prawidłowo skonstruowana procedura musi być korzystna zarówno dla dłużnika, jak i wierzyciela. Interesy te powinny być wyważone¹⁹. Konieczne jest stałe monitorowanie realizowanych postępowań upadłościowych, by odpowiednio zapobiegać niezgodnemu z wolą ustawodawcy wykorzystywaniu mechanizmów upadłości konsumenckiej. Obowiązujące przepisy regulujące instytucję upadłości konsumenckiej powinny przyczyniać się do edukacji i podnoszenia świadomości oraz odpowiedzialności konsumentów. Rozluźnienie przesłanek ogłoszenia upadłości wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej może dać szansę na nowe, lepsze życie niejednej osobie, ale jednocześnie, niestety, może prowadzić do nadużyć obciążających w efekcie całe społeczeństwo.

Literatura

- Czuchowicki P., *Warunki ogłoszenia upadłości konsumenckiej*, „Pieniądze i Więzy” 2011, nr 1(50).
- Geronim M., materiały konferencyjne, VII Kongres Prawa Upadłościowego i Naprawczego – INSO 2015, <http://kongresy.allerhand.pl/inso/przykladowa-strona/prezentacje-prelegentow/> [16.11.2015].
- Gurgul S., *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Hofman T., *Upadłość konsumencka 2015*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 12.
- Kuglarz P., *Fala upadłości konsumenckich dopiero nadejdzie*, „Rzeczpospolita” 12 października 2015, dodatek D4 „Podatki”.
- Szymańska A., *Upadłość konsumencka w wybranych krajach Unii Europejskiej, a kryzys gospodarczy*, „Problemy Zarządzania” 2013, nr 1(40), s. 54.
- Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo upadłościowe, Dz.U. nr 93, poz. 834.
- Tabela C Bieżących kursów kupna i sprzedaży walut obcych sporządzona przez NBP dnia 18.11.2015 r., www.nbp.pl/kursy/kursyC.html [18.11.2015].
- Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 lipca 2014 r. w sprawie ustawy o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych – Uzasadnienie, <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatuchwaly/1838/plik/670.pdf+&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl> [18.11.2015].
- Upadłość konsumencka po dużej nowelizacji. Komentarz*, red. P. Filipiak, A. Hrycaj, Ł. Lipowicz, Spartian, Poznań 2015 Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. z 2009 r., nr 173, poz. 1361
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz.U. nr 234, poz. 1572.
- Ustawa z dnia 6 marca 2009 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz.U. nr 53, poz. 434.

¹⁹ T. Hofman, *Upadłość konsumencka 2015*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 12, s. 856–859.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz.U. poz. 1306.

Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne, Dz.U. poz. 978.

Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2265> [18.11.2015].

The evolution of the institution of the consumer insolvency in 2009-2016 – opportunities and risks

Abstract. This article describes the issue of regaining due amounts from debtors, with emphasis on the period between the years 2014-2016 in Poland, when there were large amendments to the pre-existing Bankruptcy Law, and consequently enforced. The substantially strict criteria, that had to be met by debtors willing to benefit from the existence of the consumer insolvency institution, caused the number of bankruptcy declarations to amount only up to 100 countrywide during five years after the implementation of the amended regulations. Amended regulations that entered into force in 2015 made the institution considerably more popular amongst Poles. The question arising therefore, is whether in the current legal state of things, are debtors able to exercise a higher level of protection than creditors.

Keywords: consumer insolvency, Bankruptcy Law, debt, insolvency, bankruptcy

